

Igor Krković

UDK 347.793

samostalni pravni referent
 "Jugolinije" u Rijeci

**ODGOVORNOST BRODARA ZA SMRT I TJELESNE OZLJEDU
 ČLANA POSADE BRODA U JUGOSLAVENSKOM PRAVU**

U članku su analizirane zakonske odredbe jugoslavenskog prava i sudska praksa jugoslavenskih sudova o pitanju odgovornosti brodara za smrt i tjelesne ozljede pomoraca. Autor ističe da su zakonske odredbe o tom pitanju sadržane u Zakonu o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi nepovoljnije za ostvarivanje odštete od strane pomoraca, negoli su zakonske odredbe sadržane u Zakonu o udruženom radu, Zakonu o obveznim odnosima i dr. zakonskim propisima kojima se regulira pitanje odgovornosti poslodavca za naknadu štete zbog smrti ili tjelesne ozljede radnika. Stoga autor predlaže promjenu i uskladivanje odnosnih odredbi Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi s odredbama ostalog jugoslavenskog radnopravnog zakonodavstva. U članku su također detaljnije analizirani neki problemi koji se u praksi javljaju prilikom određivanja visine odštete za materijalnu i/ili za nematerijalnu štetu zbog smrti odnosno tjelesne ozljede pomorca.

Uvod

Članovi posade brodova tijekom plovidbe i obavljanja drugih operacija za vrijeme boravka u lukama nalaze se u različitim situacijama koje predstavljaju rizik za njihov tjelesni integritet odnosno zdravlje. Zvanje pomorca oduvijek je krilo odredene opasnosti, a unatoč činjenici tehnološkog razvoja koji je trebao utjecati na smanjenje pomorskih nezgoda na moru činjenica je da se havarije dogadaju te da osim materijalnih šteta ne tako rijetko dolazi i do tjelesnih ozljeda i smrti pomoraca. U takvim slučajevima neminovno se utvrđuje odgovornost brodara, koja, ako postoji, daje mogućnost oštećeniku da traži naknadu štete zbog posljedica koje su nastupile štetnim dogadjajem. Međutim, sadašnja situacija koja proizlazi iz zakonskih odredbi i sudska prakse može se okarakterizirati kao nedefinirana, bez jasnih i čvrstih temelja odnosno načela od kojih zavisi konkretno rješa-

vanje problema naknade štete za smrt ili tjelesne ozljede članova posade. Pokušat ćemo to dokazati u dalnjem tekstu analizirajući zakonske odredbe i sudsku praksu u SR Hrvatskoj.

Zakonske odredbe

Odredbe koje reguliraju odgovornost brodara za smrt ili tjelesnu ozljedu pomoraca nalaze se u Zakonu o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi. U čl. 127 st. 1 ZPUP predviđeno je da za štetu nastalu zbog tjelesne ozljede ili smrti člana posade broda odgovara brodar ako je tjelesna ozljeda ili smrt nastala njegovom krivnjom ili krivnjom osoba za koje brodar odgovara. (Sl.list 22/77). Kako u st. 2 zakonodavac predviđa da se krivnja brodara pretpostavlja, dok se protivno ne dokaže, ako su smrt ili tjelesna ozljeda člana posade nasutpili neposredno ili posredno zbog brodoloma, sudara, nasukanja, eksplozije, požara ili manu broda, proizlazi da je odgovornost brodara zasnovana na temelju dokazane krivnje, osim u navedenim slučajevima kada vrijedi načelo pretpostavljenje krivnje.

Sasvim je jasno da je ZPUP lex specialis ali je činjenica da odredbe Zakona o udruženom radu (ZUR), Zakona o obveznim odnosima (ZOO) i Zakona o zaštiti na radu unose "pomutnju", te da u konkretnim slučajevima postoje dvojbe o tome koje se zakonske odredbe trebaju primijeniti u pogledu odgovornosti brodara.

Naime, prema čl. 208 ZUR radnik ima pravo od osnovne organizacije zahtijevati naknadu štete pred sudom udruženog rada prema **OPĆIM NAČELIMA O ODGOVORNOSTI** za zaštitu ako pretrpi štetu na radu ili u vezi s radom. Očito je da ZOO sadrži opća načela o odgovornosti za štetu na koju se poziva čl. 208 st 1 ZUR. (Zlatko Crnić - Komentar Zakona o radnim odnosima SRH NN.1985, str. 355).

Prema čl. 154 st. 1 ZOO krivnja se štetnika presumira, pa zbog toga on mora dokazivati svoju nekrivnju. Pri tome treba naglasiti da se presumira samo najniži stupanj krivnje, odnosno, obična nepažnja, pa će oštećenik ipak morati dokazivati štetnikovu namjeru ili grubu nepažnju (VEDRIŠ - KLARIĆ Osnove imovinskog prava, izdano 1983 god. str. 416).

U slučajevima kada ozljedu prouzroči stvar, predmet ili ure-

daj, koji imaju karakter opasne stvari ili djelatnosti, primjenjuje se pri utvrđivanju odgovornosti radne organizacije kriterij kauzalne odgovornosti (čl. 173 ZOO). Po tome kriteriju za štetu se odgovara već na temelju objektivne činjenice što je ona prouzročena (čl. 154 st. 2,3), bez obzira na krivnju. U sudskoj praksi pojavljuje se problem određivanja opasne stvari ili djelatnosti jer je njihov pojam vrlo širok, a teško se mogu sveobuhvatno odrediti nekom definicijom iako su neki eminentni pravni teoretičari to i učinili⁴ (S. JAKŠIĆ - Obligaciono pravo, Sarajevo 1962, str. 254, D. KOSTIĆ - Pojam opasne stvari, Beograd 1975, str.129) U vezi s tim postavlja se pitanje da li je brod opasna stvar odnosno da li neki uredaji na brodu (npr. dizalice, bušilice itd.) također imaju karakteristike opasne stvari. Koliko je nama poznato u pravnoj literaturi rijetka su mišljenja da se brod smatra opasnom stvari, a niti se pomorskoj djelatnosti pripisuje atribut opasnosti. Čak, naprotiv, neki autori čvrsto brane stav da se objektivnim mjerilima, i to u prvom redu analizom kriterija opasnosti broda po ljudi i okolinu, nikako ne može zaključiti da brod prepostavlja opasnu stvar⁵ (H.KAČIĆ - Naknada štete u slučaju sudara pomorskih brodova, 1968, odjeljak - KRITERIJI ODGOVORNOSTI)

Daljnju dvojbu u pogledu primjene zakonskih odredbi na odgovornost brodara za štete koju su pretrpjeli pomorci predstavlja Zakon o zaštiti na radu SR HRVATSKE⁶ (NN br. 19/83).

Prema članu 6 tog Zakona radna organizacija je dužna radniku naknaditi štetu zbog povrede, profesionalnog ili drugog oboljenja ako ne dokaze da je šteta nastala iz razloga koji je oslobođaju odgovornosti, a to su viša sila, djelovanje treće osobe ili krivnja radnika. Ovakvo rješenje zakonodavca posljedica je stalne tendencije da se radnik zaštiti u najvećoj mogućoj mjeri, a što je ujedno i praksa mnogih drugih zemalja.⁷ (B. LUKŠIĆ - Privreda i pravo br. 5-6/85, str.288).

Na taj način odgovornost radnih organizacija je zaista široko odredena, pa bi se brodari zaista veoma teško mogli ekskulpirati jer su razlozi za oslobođanje od odgovornosti smanjeni na najmanju moguću mjeru.

U dostađašnjoj sudskoj praksi nadležni sudovi u Hrvatskoj uglavnom su striktno u pogledu brodarove odgovornosti primje-

njivali odredbe ZPUP, a prije toga Zakona o posadi brodova jug. trgovačke mornarice. Kako nema razlike u rješenjima ovih dvaju zakonu u pogledu odgovornosti brodara, oštećenici su u načelu morali dokazivati krivnju brodara, osim u slučaju brodoloma, sudara, nasukanja, eksplozije, požara ili mana broda. Međutim, u nekim presudama sudovi su išli in favorem radnika, pa je tako Viši privredni sud Hrvatske u jednom slučaju odlučio da pomorac (tužitelj) ne mora posebno dokazivati krivnju brodara ako je tjesna ozljeda prouzročena dogadajem za koji sud ocjenjuje da je mogao nastati isključivo krivnjom brodova.⁸ (UPPK br.52, str. 21, Prvostepena presuda - P- 347/69 od 25.5.1971)

Analogno je sud postupio kada je zauzeo stav da brodar odgovara po načelu prepostavljene krivnje ako je šteta prouzročena slabim stanjem broda⁹.(UPPK 79, str. 31, Viši privredni sud S-630/77 od 18.4.1978)

Međutim, najnovije sudske presude ukazuju na činjenicu da sudovi polako odstupaju od dosadašnje prakse i načela po kojima se utvrđivala odgovornost brodara. Tako je Viši privredni sud Hrvatske¹⁰ (Presuda Pž-2627/84, Viši privredni sud Hrvatske) nagovijestio da će dosta radikalno izmijeniti svoj stav u pogledu načela odgovornosti brodara zbog nužnosti da se svi radnici bez obzira gdje su zaposleni izjednače s obzirom da je to njihovo osnovno i temeljno ustavno i zakonsko pravo, pa da je neprihvatljivo da jedan dio radnika, tj. pomorci koji rade na težim i u pravilu opasnijim poslovima, budu u nepovoljnijem položaju pri ostvarivanju prava na naknadu štete, od ostalih radnika koji obavljaju lakše i manje opasne poslove.

Nadalje, u navedenoj presudi sud po prvi puta daje tumačenje da čl. 127 ZPUP treba shvatiti kao propis koji govori općenito o naknadi štete, te da pored njega valja primjeniti i ostale propise u SFRJ o ovim pitanjima koja nisu regulirana tim zakonom, te tu u prvom redu misli na ZOO koji je sutpio na snagu nakon ZPUP. Kako se u konkretnom slučaju radilo o povredi radnika prilikom rada zračnom bušilicom na brodu, sud je zauzeo stajalište da brodar odgovara po načelu objektivne odgovornosti na temelju čl. 174 ZOO. Smatramo da sud ipak nije razriješio dilemu u pogledu odgovornosti brodara, ali je vidljiva očita namjera suda da se primjena odredbe

ZPUP zaobide bez ulaženja u kritičku ocjenu toga člana.

U svakom slučaju realno je za očekivati da će u budućnosti pri odgovornosti brodara sudovi poći korak dalje i definitivno riješiti dilemu pri čemu će gotovo zasigurno rješenja ići u prilog nastradalih pomoraca.

U okviru pitanja odgovornosti brodara za članove posade neminovalo se nameće i pitanje da li se tu radi o ugovornoj ili izvanugovornoj odgovornosti. Neki autori smatraju da primarno postoji ugovorna odgovornost jer da je bitna pretpostavka za odgovornost brodara egzistencija radnog odnosa između ta dva subjekta, ali da pomorac može naknadu štete tražiti po obje osnove¹¹. (B.TERZIĆ - Odgovornost brodara za štete uslijed povrede i smrti članova posade i osiguranje, Split 1969, str.3)

Ova razlika u praktičnom smislu nije bitna u našem pravu pa se na nju nećemo posebno osvrnati s obzirom da je ZOO predviđao da se odredbe koje reguliraju izvanugovornu odgovornost primjenjuju i na ugovornu odgovornost (čl. 269).

Popravljanje štete

Naknada štete je kao termin prihvaćena veoma široko i danas se općenito podrazumijeva da je to posljedica odgovornosti za štetu. Međutim, treba naglasiti da je naknada štete samo jedan od oblika popravljanja štete uz naturalnu restituciju i satisfakciju¹² (VEDRIŠ-KLARIĆ, Osnove imovinskog prava, 1983, str.428.)

U pogledu utvrđivanja kriterija za popravljanje štete treba reći da ZOO sadrži odredbe o tome koje su dužnosti štetnika zbog nastanka štete. Primjena ZOO proizlazi iz odredbe čl. 23 ZPUP s obzirom da ZPUP ne sadrži odredbe koje bi detaljno regulirale naknadu štete..

Po ZOO popravljanje šteta vrši se u prvom redu naturalnom restitucijom, osim ako uspostavljanje prijašnjeg stanja ne otklanja štetu potpuno, ili ono nije moguće, odnosno nužno potrebno, te ako sam oštećenik ne zahtijeva naknadu u novcu (čl.185).

U slučajevima tjelesne ozljede ili smrti pomorca moguća je samo naknada u novcu.

a) Obujam i visina naknade štete

Pod obujmom se podrazumijeva skup svih šteta koje su nastale uslijed neke štetne radnje, a iskazuju se kao obična šteta, izmakla korist, trošak zbog umanjenja štetnih posljedica i kamate. Kako se na ugovornu odgovornost na odgovarajući način primjenjuju odredbe o naknadi izvanugovorne štete (čl.269 ZOO) to će kod procjene naknade štete nastale zbog tjelesne ozljede ili smrti člana posade sud biti determiniran odredmama ZOO (čl. 154-208) jer je njihov sadržaj primjereni za ovaku vrstu naknade štete, negoli odredbe ZOO (262-269) kojima se ureduje ugovorna odgovornost.

Naime, već smo ranije naglasili da je brodarova odgovornost ugovorna, iako oštećenik ima pravo izbora po kojoj će osnovi tražiti naknadu štete. U slučaju tjelesne ozljede ili narušenog zdravlja pomorac će imati pravo na:

- a) troškove liječenja i druge potrebne troškove u vezi s liječenjem¹³, (Pregled sudske prakse 27/85, strana 56, VSH Rev. 1861/84 od 18.12.1984.)
- b) izgubljanu zaradu zbog nesposobnosti za rad za vrijeme bolovanja odnosno liječenja¹⁴, (Pregled sudske prakse 26/85 str.71, VSH rev. 634/84 od 23.5.1984.)

Ovisno o težini povrede pomorac će na temelju čl.195 imati pravo i na novčanu rentu ako zbog potpune ili djelomične nesposobnosti za rad

- a) gubi zaradu,
- b) ima trajno povećane potrebe (npr. pojačanje ishrane ili njega),
- c) ako mu je smanjena ili uništена mogućnost daljnog napredovanja i razvijanja.

U slučaju smrti pomorca brodar će biti dužan naknaditi na temelju člana 194 ZOO:

- a) uobičajene troškove pogreba,
- b) troškove neuspjelog liječenja i druge troškove u vezi s liječenjem,
- c) izgubljenu zaradu zbog nesposobnosti za rad do dana smrti pomorca,
- d) izgubljenu svotu uzdržavanja osobama koje je poginuli faktički

uzdržavao,

- e) izgubljenu svotu uzdržavanja osobama koje su po zakonu imale pravo na uzdržavanje, ali ga nisu zahtijevale niti ga je plaćao¹⁵ (Preg.sudske prakse 25/86, str. 77, VSH Rev.1922/83 od 21.2.1984)
- f) izgubljenu svotu osobama koje je poginuli pomorac redovno pomagao¹⁶ (Preg. sudske prakse 23/84 str.92,VSH Rev, 2055/82 od 16.2.1983)

Pod visinom naknade štete podrazumijeva se vrijednost štete utvrđene po određenim kriterijima odnosno cijenama i izražene u novcu. U prvom redu treba reći da po ZPUP brodar može ograničiti svoju odgovornost za različita potraživanja (čl.379), ali se izričito isključuje mogućnost da brodar ograniči svoju odgovornost za štete nastale smrću ili tjelesnom ozljedom osoba koje su u radnom odnosu s brodarom (čl.384). Na taj će način zapravo brodar odgovarati članovima posade broda neograničeno prema načelu potpune naknade, tj. tako da se oštećenikova materijalna situacija dovede u stanje u kojem bi se nalazila da nije bilo štetne radnje (čl.190 ZOO). Zbog toga se visina naknade štete određuje prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke. Navedeno načelo neće se međutim, primijeniti kada je sam oštećeni pridonio da šteta nastane, dakle kada se radi o podijeljenoj odgovornosti¹⁷.(UPPK br.54,str.27). Smatramo da, s druge strane, kod ozljeda ili smrti pomoraca sud neće moći primijeniti član 191 ZOO po kojem bi bilo moguće sniženje naknade zbog slabog imovnog stanja brodara.

U pogledu izgubljene zarade u sporovima naknade štete zbog tjelesne ozljede u dosadašnjoj sudskoj praksi pojavile su se neke nedoumice kada se radilo u tzv. deviznom dodatku i hranarini.

Naime, poznato je da pomorci na brodu za plovidbu izvan teritorijalnih voda SFRJ primaju odredena devizna sredstva koji pokrivaju njihove osobne troškove kada se nalaze u inozemnim lukama. Presude sudova u pogledu deviznog dodatka su unatrag petnaestak godina varirale, tako da je u početku zauzet stav da pomorci uopće nemaju pravo na devizni dodatak¹⁸(UPPK br.70,Viši privredni sud Hrvatske br.942/75 od 29.5.1975; UPPK br.89, str.21, Viši privredni sud Hrvatske br.639/78 od 26.6.1979) da bi se kasnije uvrijezila praksa po kojoj je to ipak izmakla dobit za pomorca. Trenutno

sudovi dosuduju pomorcima 60% od ukupnog iznosa deviznih dodatka tumačeći ovaj stav na način da pomorac uvijek uštedi dio deviznih sredstava s obzirom da preostalih 40% potroši na svoje osobne potrebe.

Smatramo da je ovakvo stajalište sudova nepravilno. Naime, pitanje deviznog dodatka regulirano je u Zakonu o utvrđivanju i raspoređivanju prihoda (Sl.list 56/84 i 39/85). U čl. 26 devizni dodaci pomoraca svrstavaju se u troškove poslovanja osnovne organizacije i to kao dnevnice analogno dnevnicama za službena putovanja. S obzirom na ovu zakonsku odredbu smatramo da pomorci ne bi imali pravo na naknadu ovih iznosa.

Što se tiče hranarine, smatramo da sudovi također ne bi trebalo dosudivati pomorcima naknadu. Naime, činjenica je da pomorci na brodu dobivaju hranu kao što radnici na kopnu u radnim organizacijama imaju pravo na topli obrok. Sama činjenica što radnik određeno vrijeme ne radi, po nama, utječa na to da se gasi njegovo pravo na mogućnost prehrane na bordu, a time i bilo kakvog novčanog ekvivalenta zbog nemogućnosti prehrane na brodu.

Posljednja dilema u pogledu naknade materijalne štete je pitanje na koji način tretirati činjenicu što je ozlijedenom pomorcu isplaćena naknada štete s naslova police kolektivnog osiguranja, odnosno da li se taj iznos mora odbiti od ukupno dosudene odštete. U ovim slučajevima sudska praksa ipak je zauzela mišljenje da iznos isplaćen na osnovi osiguranja treba odbiti od ukupno dosudene naknade, ukoliko premija osiguranja nije isplaćena iz sredstava osobnog dohotka radnika¹⁹ (Reg.sudske prakse 25/85, str.161, Sud udruženog rada Hrvatske Šz.2837/84 od 5.7.1984) odnosno sredstava zajedničke potrošnje²⁰ (Vrhovni sud Hrvatske, Rev. 121/83 od 6.12.1983) S druge strane, ako je pomorcu isplaćen iznos iz posebnog fonda koji je osnovan zbog propusta brodara da pomogne obiteljima nastradalih, brodar taj iznos ne može uračunati u naknadu štete²¹ (UPPK br. 55, str. 32 - Prvostepena presuda P-644/69).

Ovom prilikom želimo ukazati i na još jedan vid naknade štete koji je u posljednje vrijeme naglo izbio u prvi plan, a sve kao posljedica nekoliko nesreća koje su se dogodile unatrag nekoliko godina, kada je došlo do potonuća brodova u kojima su nastradali i

članovi posade brodova. (MAKARSKA, KAPRIJE, DUNAV).

Veći broj članova posade tih brodova bili su mlađi pomorci koji nisu imali riješeno stambeno pitanje, a iza sebe su ostavili supruge i djecu.

Svjesni situacije u kojima su se našli članovi najuže obitelji poginulih pomoraca, brodovi su, u prvom redu vodeni humanim i etičkim načelima, riješili stambena pitanja tih obitelji i na taj način učinili barem na neki način život supruge i djece ugodnijim i lakšim, te time posredno utjecali na bolji kvalitet njihova življenja.

Međutim, s obzirom na ovakvo činjenično stanje, postupno se sve više nametnulo pitanje da li je rješenje stambenog pitanja obitelji poginulog radnika jedan od oblika naknade štete. U krugovima nekih radnih organizacija i osiguratelja došlo je samo do usmenih rasprava u kojima je zaključeno da bi se ovim problemima trebalo dublje pozabaviti i utvrditi da li ovakav oblik pomoći obitelji nastradalog pomorca u biti predstavlja jedan oblik naknade štete.

Naime, smrću pomorca, ukoliko on nije stekao stanarsko pravo ili riješio stambeno pitanje na drugi način, članovi njegove uže obitelji gube mogućnost da ostvare to pravo koje bi normalnim stanjem stvari, da pomorac nije nastradao, stekli kroz određeno vrijeme, ovisno o kriterijima utvrđenim samoupravnim općim aktom radne organizacije. Stoga se opravданo može postaviti pitanje da li bi članovi uže obitelji mogli zahtijevati da odgovorni brodar riješi njihov stambeni problem kao oblik naknade štete. S obzirom na "konzervativnost" naših sudova odnosno činjenice da oni veoma teško mijenjaju kriterije za dosudivanje naknade štete, teško je povjerovati da bi se postojeća sudska praksa mogla odjednom izmijeniti. Međutim, teško je biti prognozer, ali je činejnjica da prije tridesetak godina uopće nisu dosudivali naknadu za neimovinske štete, a opće je poznata također i činjenica da je povijest učiteljica života²². (B. TERZIĆ, Odgovornost brodara za štete uslijed povrede i smrti člana posade i osiguranje, 1969, str. 11).

Teoretski gledano, smatramo da odredbe USTAVA SFRJ, SR HRVATSKE, ZOO i Zakona o stambenim odnosima daju prostora za zaključak da se ovakva rješenja ipak podvedu pod naknadu štete.

Ustavom SFRJ i SR HRVATSKE zajamčeno je pravo radniku-gradaninu na stan u društvenom vlasništvu nad kojim stječe stanarsko pravo koji pod zakonskim uvjetima može trajno koristiti.

Čl. 190 ZOO predviđa, s druge strane, načelo potpune naknade, pa sudovi moraju, uzimajući u obzir okolnosti koje su nastupile poslije nastanka štete, dosuditi naknadu u svoti koja je potrebna da se oštećenikova materijalna situacija dovede u ono stanje u kojem bi se nalazila da nije bilo štetne radnje. Ako se pode od pretpostavke da smrću pomorca članovi uže obitelji gube pravo na mogućnost ostvarenja ovog ustavnog i zakonskog prava, onda smo korak bliže zaključku da bi to bio jedan od oblika naknade štete. Osim toga, Zakon o stambenim odnosima u čl. 2 govori o pravu i dužnosti davanja na korištenja stanova kojima upravljaju radnici, pa bi članovi uže obitelji s pravom mogli inzistirati na dužnosti brodara da učini nešto što je zakonom predvideno. Ovom prilikom željeli smo sami istaći osnovne činjenice, svjesni da će svakom dubljom analizom izaći na površinu nove dileme i s teoretskog i praktičnog aspekta, a sigurni smo da će se u skorijoj budućnosti pravnici pozabaviti ovim problemom ako ne u teoriji, onda sigurno u praksi.

b) Satisfakcija

Kod naknade štete zbog tjelesne ozljede ili smrti člana posade stisfakcija zbog nematerijalne štete ostvaruje se kroz novčane iznose kao oblik subjektivnog zadovoljenja oštećenika. ZOO u čl. 200 predviđa da oštećenik ima pravo na slijedeće novčane naknade:

- a) za pretrpljene fizičke bolove zbog tjelesne ozljede koji proizlaze iz same ozljede, operativnih zahvata zbog liječenja, te daljnog liječenja,
- b) za pretrpljene duševne bolove zbog smanjenja životne aktivnosti i zbog naruženosti,
- c) za strah.

Sud o visini ovih vrsta novčanih naknada odlučuje po slobodnoj ocjeni, ali mora voditi računa o okolnostima slučaja, a osobito o jačini bolova i straha, njihovem trajanju, te značaju povrijednog dobra i cilju kome služi naknada.

S druge strane, u ZPP u čl. 223 predviđena je tzv. slobodna ocjena dokaza u pogledu činjeničnog stanja.

S obzirom na sudsku praksu može se konstatirati da su kriteriji dosudivanja ove vrste naknade nešto povoljniji za oštećenike u postupcima pred Okružnim privrednim sudovima. Pri ocjeni ove naknade sudovi polaze od nalaza i mišljenja medicinskog vještaka koji preciznije odreduju zdravstveno stanje oštećenika i na taj način omogućuje sucu da sa sigurnošću pristupi ocjeni ovog vida novčane naknade.

Medicinski vještaci pri davanju svog nalaza i mišljenja uglavnom preciziraju bolnost povreda i liječenja na način da razlikuju tzv. bolove jakog, srednjeg i lakog intenziteta, dok se smanjenje životne aktivnosti odreduje kroz postotak.

Pri utvrđivanju naknade za smanjenje životne aktivnosti nije potrebno da oštećenik TRAJNO trpi duševne bolove, već je dovoljno da je ta šteta trajala određeno vrijeme i da je tada oštećenik trpio duševne bolove²³. (Preg. sudske prakse 27, 1985, str.57, Okružni sud Rijeka, Gž 1910/84 od 24.10.84).

U najnovijoj sudskej praksi da bi oštećenik imao pravo na naknadu za pretrpljeni strah nije potrebno da je on ostavio trajne posljedice²⁴ (Preg. sudske prakse 25, 1985, str. 160, Sud udruženog rada Hrvatske, Sž 2476/84 od 30.8.84), niti se posebno razlikuje primarni od sekundarnog straha, kako je to uglavnom bilo ranije²⁵. (Preg. sudske prakse 25, 1985, str. 78 VSH Rev. 2416/83 od 8.5.1984).

Kod nematerijalne štete u slučaju smrti ili teškog invaliditeta pomorca članovi uže obitelji imaju pravo na pravičnu naknadu za pretrpljene duševne bolove (čl. 201), ali i za buduću štetu (bolove), ako je izvjesno da će oni trajati i u budućnosti (čl. 203).

Pri tome, u slučaju smrti, naknadu mogu dobiti bračni drug, djeca i roditelji, a braća i sestre te izvanbračni drug samo ako je između njih i umrlog postojala trajna zajednica života.

U slučaju naročito teškog invaliditeta, braća i sestre nemaju

pravo na naknadu, ali će u sudskoj praksi biti teško razlučiti što je to NAROČITO težak invaliditet.

Renta

ZOO na nekoliko mjesta sadrži i odredbe o renti. U čl. 188 utvrđuje se načelo da oštećenik ima pravo na novčanu rentu doživotno ili za određeno vrijeme, te da se ono plaća mjesečno unaprijed.

Oštećenik također može tražiti osiguranje za isplatu rente, pa ako dužnik ne pruži to osiguranje sud može odrediti kapitaliziranu (ukupnu) svotu čija se visina utvrđuje ovisno o visini rente i vjerojatnom trajanju oštećenikova života uz odbitak kamate. Konačno, moguće je da sud presudi ukupnu svotu i u drugim slučajevima, kada to oštećenik traži zbog "ozbiljnih uzroka". Očito je zakonodavac pri tome mislio na opravdane razloge, ali će u svakom slučaju sudovi morati u konkretnim predmetima ocjenjivati što su to ozbiljni uzroci.

U slučajevima smrti ili naročito teškog invaliditeta pravo na naknadu imat će članovi uže porodice umrlog na memelju čl. 203, a isto tako i osobe koje je poginuli uzdržavao ili pomogao (čl.194).

Važno je napomenuti da se renta može povećati ili smanjiti ali samo UBUDUĆE od dana podnošenja tužbe.²⁶ (Preg. sudske prakse 21, str. 93, Pravni stav sjednice Grad.odjela, VSH (1/82) od 21.6.1982)

Ovdje želimo naglasiti da su jugoslavenski brodovi osigurani u pogledu ovih vrsta šteta kod P & I klubova²⁷ (Pravilo 2, odjeljak 2. The United Kongdom mutual steam ship assurance association Ltd), koji pokrivaju ove vrste rizika, čime brodovi unaprijed otklanjaju od sebe mogućnost nastupa težih ekonomskih posljedica. Smatramo da bi u svim slučajevima kada oštećenik to zahtijeva, iako možda čak i nema opravdanog razloga, trebalo izvršiti kapitalizaciju naknade štete.

Kamata

Pitanje dospjelosti naknade štete riješeno je čl. 186 ZOO. Po toj odredbi zakona obveza naknade dospijeva u trenutku nastanka štete, te od tog trenutka teku i zatezne k mate²⁸. (Reg. sudske prakse 23,

str. 92, VSH Rev. 262/82 od 26.4.1983).

Medutim, sudovi udruženog rada imaju drukčije mišljenje u pogledu dospijeća kamata za neimovinske štete. Naime, ti sudovi dosuduju za neimovinske štete kamate od dana podnošenja prijedloga (tužbe) sudu što je po našem mišljenju pogrešno²⁹. (Reg. sudska praksa 26/85 str. 165, Sud udruženog rada Hrvatske, Šz 2586/84 od 21.9.1984).

Naime, obrazloženje za takav stav pronalazi se u činjenici da je čl. 186 ZOO smješten u odjeljak ZOO koji regulira materijalnu štetu, pa da je time zakonodavac htio naglasiti razliku između materijalne i nematerijalne štete. Smatramo da je stav Vrhovnog suda Hrvatske pravilan, te da se ne može praviti razlika između materijalne i nematerijalne štete u pogledu dospjelosti plaćanja.

U pogledu visine zateznih kamata treba naglasiti da se one određuju s obzirom na čl. 277 ZOO, a kako se stopa odnosno visina kamata u posljednje vrijeme često mijenja, tako će i sudovi biti prisiljeni primjenjivati kamate koje se revidiraju s obzirom na visinu inflacije.

Nadležnost sudova i postupak

Čl. 208 ZUR predviđa da radnik ima pravo zahtijevati naknadu štete pred sudom udruženog rada ako osnovna organizacija u propisanom roku ne naknadi štetu. S druge strane, u čl. 220 ZUR propisano je da radnik može zahtijevati zaštitu svojih prava pred samoupravnim organima, sudovima udruženog rada i drugim sudovima, nadležnim organima, dok se u čl. 224 ZUR, izričito predviđa da se novčano potraživanje može ostvariti pred sudovima bez prethodnog podnošenja zahtjeva nadležnom organu u osnovnoj organizaciji.

Unatoč ovih dosta nejasnih i neprugciznih odredaba za sporove u kojima pomorci traže naknadu štete u SR Hrvatskoj, nadležni su Okružni privredni sudovi na temelju čl. 36 Zakona o redovnim sudovima SR Hrvatske (N.N. 5/77) i to samo u Rijeci, Osijeku, Splitu i Zagrebu (čl. 5), prema Zakonu SR Hrvatske o teritorijalnoj nadležnosti i sjedištima okružnih i okružnih privrednih sudova (N.N. 25/77), s obzirom da se ovdje radi o generalnoj delegaciji³⁰ (TRIVA, Gradansko parnično procesno pravo, 1978, str.202).

Osim toga, striktno primjenjujući odredbe ZPP kod ovih sporova primjenjivala bi se i pravila o postupku u privrednim sporovima na temelju čl. 489 st. 1 t. 2 ZPP. Međutim, sud mora u ovim sporovima postupiti u skladu s odredbama Zakona o radnim odnosima radnika SR Hrvatske, te Zakona o sudovima udruženog rada (Sl. list 38/84) koji radnika dovode u bolji procesni položaj.

Naime, po čl. 10. Zakona o radnim odnosima radnik ne plaća administrativne i sudske takse u ostvarivanju i zaštiti svojih prava iz radnog odnosa.

S druge strane, na temelju čl. 24. Zakona o sudovima udruženog rada u pogledu postupka, primjenjivale bi se odredbe tog Zakona (čl. 23-52, Sl. list 24/74) odnosno supsidijarno odredbe glave prve do dvadeset i pete ZPP, ali samo pod uvjetom da odgovaraju naruvi sporova iz samoupravnih odnosa. U pogledu postupka spomenut ćemo samo najvažnije odredbe kojima se postupak regulira na specifičan način u odnosu na ostale sporove. Specifičnosti ovih postupaka su slijedeće:

- primjenjuje se načelo oficionalnosti, pa je sud dužan potpuno i istinito utvrditi činjenično stanje, te provesti i dokaze koje sudionici postupka nisu predložili (čl. 28);
- preinačenje tužbenog zahtjeva moguće je bez pristanka protivne stranke (čl. 29);
- moguće je da sud doneše odluku (presudu) bez usmene rasprave samo na temelju dokumentacije (čl. 31);
- sud može donijeti odluku koja nije vezana za sam tužbeni zahtjev (čl. 32);
- odredbe o mirovanju postupka se ne primjenjuju (čl. 33);
- ukoliko jedna stranka podnese žalbu u roku i ostali sudionici u postupku mogu se žaliti iako je protekao zakonski rok (čl. 35);
- drugostepeni sud (o ovom slučaju Viši privredni sud Hrvatske) mora ispitati odluku u cijelosti po službenoj dužnosti, ako se radi o primjeni prisilnih propisa i pravila morala samoupravnog socijalističkog društva.

Tijekom plovidbe najveći dio vremena brodovi se nalaze iz te- ritorija SFR Jugoslavije, pa često do ozljede ili smrti pomorca do lazi na moru ili u stranim lukama. S obzirom na ove činjenice može se postaviti pitanje da li bi pomorci mogli pokrenuti sudske postu-

pak pred stranim sudovima i s kakvim uspjehom. Naime, opće je poznata činjenica da sudovi nekih zapadnoevropskih zemalja, a posebno SAD i Kanade, dosuduju daleko veće iznose za naknadu štete pomorcima³¹ (P & I seminar, srpanj 1985, Lloyd's of London Press Ltd. C. Hill - Maritime Personal Injury Coverage Problems in USA) u odnosu na ostale zemlje. Prema članu 124 ZPUP jugoslavenski državljanin, član posade, može se radi zaštite svojih prava i interesa iz radnog odnosa obraćati samo diplomatskim ili konzularnim predstavniciima SFRJ³². (JAKAŠA, Udžbenik pomorskog prava, izd.god. 84, str.138. - Ostvarenje prava za naknadu štete u inozemstvu).

To drugim riječima znači, da strani sudovi ne mogu po našem pravu biti nadležni za sporove iz radnih odnosa jugoslavenskih pomoraca. Posljedica je ove odredbe činjenica da, ukoliko strani sud i doneše presudu, ona na teritoriju Jugoslavije neće biti priznata. Međutim, mogućnost da strani sud zaustavi bilo koji brod brodara koji je presudom dužan naknaditi štetu pomorceu, ostavlja dvojbu u pogledu praktičnog utjecaja ove odrebe na dispoziciju pomorcea u pogledu izbora suda, jer sudovi nekih zemalja, i to naročito SAD i V. Britanija, veoma često zauzimaju stajalište da postoji njihova nadležnost u ovakvim sporovima.

Tako je sudska praksa u SAD pokazala da je dovoljna makar jedna poveznica u pogledu ozljede radnika, pa da brodar ne uspije s prigovorom "forum non conveniens"³³ (AMC br. 2/86, str. 517) odnosno prigovorom nenadležnosti.

Pasivna legitimacija

Za naknadu štete pasivno je legitimaran brodar odnosno pravna ili fizička osoba koja je kao držatelj broda nosilac plovidbenog pothvata (čl. 6 st. 1 t. 38 ZPUP). Kako se pretpostavlja, dok se ne dokaže suprotno, da je brodar osoba koja je u upisnik brodova upisana kao nosilac prava raspolaganja brodom, odnosno vlasnik broda, postavlja se pitanje da li je vlasnik pasivno legitimiran kada je brodar druga osoba. Smatramo da bi s obzirom na čl.127 ZPUP vlasnik mogao uspješno negirati svoju pasivnu legitimaciju. Međutim, u nekim slučajevima i vlasnik broda bi mogao biti odgovoran za štete nanesene pomorceu i to u slučajevima kada bi sudovi ocijenili da je šteta nastala u vezi s opasnom stvari odnosno djelatnosti, jer bi

u tim slučajevima došlo do primjene čl. 174 ZOO po kojem za štetu odgovara imatelj opasne stvari, odnosno osoba koja se bavi opasnou djelatnošću.

U slučajevima kada je brod dat u zakup (čl.664 ZPUP) zakupoprimalj je nosilac plovidbenog pothvata, pa bi tada samo on bio pasivno legitimiran za zahtjeve na naknadu štete pomorcu³⁴ (G.Badovinac-Zahtjevi za naknadu štete članova posade brodova zbog tjelesnih ozljeda na radu, Zbornik pravnog fakulteta Zagreb, br. 2-4, 75, str. 173).

Aktivna legitimacija

U slučaju tjelesne ozljede pravo na naknadu štete ima oštećenik, tj. pomorac.

U slučaju smrti pravo na novčanu satisfakciju za pretrpljene duševne bolove imaju bračni drug, djeca i roditelji, a također i braća i sestre ako je između njih i umrlog postojala trajnija zajednica života.

Bračni drug i djeca i roditelji imaju pravo na novčanu naknadu za duševne bolove i u slučaju naročito teškog invaliditeta pomorca, a i izvanbračni drug ako je između njih postojala trajnija zajednica života.

Kako je pravo na novčanu satisfakciju strogo osobno pravo, ono se ne može prenijeti na druge osobe, osim u slučajevima kada je priznato pravomoćnom sudskom odlukom ili pismenim sporovima (čl. 197 ZOO).

Zastara potraživanja

ZOO sadrži odrebe kojima se regulira zastara potraživanja (čl. 360-393) za naknadu štete prouzročene smrću ili tjelesnom ozljedom člana posade.

Naime, ZPUP ne sadrži izričito odredbu koja regulira ovu materiju iako je čl. 679 predviđeno da potraživanje u slučaju smrti i tjelesne ozljede putnika zastarijevaju protekom dvije godine od dana iskrcaja s broda, osim u slučaju smrti koja je nastupila kasnije kao posljedica ozljede tijekom prijevoza, kada zastara nastupa protekom tri godine od dana iskrcaja tog putnika s broda.

Tako bi se na prvi pogled moglo zaključiti da bi se ovo rješenje ZPUP moglo primijeniti i na pomorce. Smatramo da to nije moguće jer bi zakonodavac, da mu je to bila namjera, to izričito predviđio u zakonu.³⁵ (Komentar ZPUP, str.283).

Potraživanje zbog smrti ili tjelesne ozljede člana posade broda zastarijeva za tri godine od dana kada je oštećenik doznao za štetu i za osobu koja je štetu počinila (čl. 376 st. 1 ZOO). Radi se dakle o subjektivnom roku jer je u stavu 2 predviđeno da u svakom slučaju potraživanje zastarijeva za pet godina od dana kada je nastala šteta.

Iako je na prvi pogled odredba čl. 376 jasna, u praksi dolazi do dileme, kako odrediti dan kada je oštećenik doznao za štetu. Naime, sudska praksa je pokazala da se dan kad je došlo do nesreće u pravilu ne uzima kao dan nastanka štete, nego dan kada je oštećenik saznao za obim štete, a to je završetak liječenja ili dan kada pomorac stupi u invalidsku mirovinu.

Medutim, u konkretnim slučajevima nije katkada objektivno lako utvrditi kada je netko završio s liječenjem, a posebno sagledati koje su sve posljedice nastupile, pa je u prošlosti bilo slučajeva da pomorci podnose tužbene zahtjeve nekoliko godina nakon štetnog dogadaja, s obzirom da je to bilo moguće zbog objektivnog roka od 10 g. prema Zakonu o zastarjelosti potraživanja (Sl.list 40/53, 57/54). Kao primjer navodimo presudu Vrhovnog suda Hrvatske (I.II Rev. - 81/1984-2) u kojem je oštećenik podnio tužbu 1974. godine, s preinakama u 1981., 1982. i 1983. godini, sve zbog posljedica ozljede koja se dogodila 1964. S obzirom na poznatu uzrečicu da svako pravilo ima izuzetak, moglo bi se postaviti pitanje da li postoje neki slučajevi kada će zastara potraživanja biti drukčije tretirana. U ZPUP čl. 764 predviđeno je da potraživanje naknade štete prouzročene sudarom brodova zastarijeva za dvije godine od dana sudara. Smatramo da se ovaj član ne bi trebao primjenjivati na članove posade ukoliko je njihov zahtjev usmjeren prema vlastitom brodaru, već samo prema drugom brodu odnosno brodaru toga broda. Kako kod sudara brodove prilikom kojeg je došlo do smrći ili tjelesne ozljede pomoraca postoji solidarne odgovornost svih brodova (čl.759), sigurno će radi sigurnosti i lakšeg ostvarenja naknade štete pomorci zahtijevati naknadu štete prema vlastitom principalu - brodaru. U tom slučaju bi trebalo primijeniti odredbe

čl.376 ZOO jer se po našem mišljenju ipak radi o ugovornoj odgovornosti brodara³⁶ (B.TERZIĆ, Odgovornost brodara za štete uslijed ozljede i smrti člana posade i osiguranja, str.3). Štoviše, ukoliko bi se radilo o sudaru kao posljedici krivičnog djela protiv sigurnosti javnog prometa (glava 15 KZ SRH), za zastaru potraživanja mjerodavna bi bila odredba čl.377 ZOO po kojoj zahtjev za naknadu štete zastarijeva kad istekne vrijeme određeno za zastaru krivičnog gonjenja. S obzirom da po čl. 127 ZPUP brodar odgovara ukoliko je šteta nastala krivnjom njegovih namještenika, tada bi, ukoliko je do sudara došlo zbog krivičnog djela nekog od članova posade, trebalo primijeniti u pogledu zastare upravo čl. 377 ZOO.

U pogledu ostalih odredbi ZOO koje reguliraju zastaru potraživanja, a napose zastoj i prekid zastarijevanja, smatramo da nema nekih specifičnosti u odnosu na naknadu štete za tjelesne ozljede i smrt pomoraca, te da se te odredbe shodno primjenjuju i u ovim postupcima.

Zaključak

U jugoslavenskom zakonodavstvu i sudskoj praksi trenutno nije riješen osnovni problem koji se susreće kod sporova u pogledu naknade štete za tjelesne ozljede i smrt članova posade brodova koji viju jugoslavensku zastavu. Zbog različitosti rješenja u pogledu načela odgovornosti po ZPUP, ZOO i Zakonu o zaštiti na radu u Hrvatskoj, sudovi ne primjenjuju konstantno jedan kriterij, već ovisno o konkretnom slučaju njihove presude variraju u okviru zakonskih rješenja.

S obzirom na činjenicu da je ustavno i zakonski neprihvatljivo da pomorci budu u nepovoljnijem položaju od ostalih radnika u SFRJ u pogledu mogućnosti ostvarenja naknade štete koju su pretrpjeli na radu, smatramo da je nužno u što skorije vrijeme promijeniti ZPUP jer je čl. 127 očito u suprotnosti s Ustavom SFRJ i SR Hrvatske (Ustav SR Hrvatske čl. 253). Primjenom toga člana zakona u konkretnim slučajevima svaki oštećenik dolazi u podređeni, procesno lošiji pravni položaj u odnosu na ostale radnike u udruženom radu koji u pravilu rade na daleko lakšim i manje opasnijim poslovima.

Unatoč činjenice što Zakon o zaštiti na radu SR Hrvatske utvrđuje princip objektivne odgovornosti za naknadu štete radniku koji pretrpi ozljedu na radu, smatramo da je primjena principa prepostavljene krivnje radnih organizacija pravilnija, te da proizlazi i iz zakonskih odredbi ZUR (čl. 208) i ZOO.

Na taj način pozicija radnika kod ostvarivanja naknade štete je veoma povoljna jer radna organizacija mora dokazivati svoju nekrivenju. Naravno, u slučajevima kada bi šteta nastala od stvari ili djelatnosti od kojih potječe povećana opasnost, kriterij krivnje se ne bi primjenjivao, već bi tada trebalo spor rješavati po načelu kauzalne odgovornosti. Iako trenutno vlada tendencija da se princip kauzalne odgovornosti proširi na sve slučajeve bez obzira da li se radi o stvari ili djelatnosti od kojih potječe povećana opasnost, naše je mišljenje da prava iz zdravstvenog i socijalnog osiguranja daju dovoljnu zaštitu radniku, te da pojam pravičnosti nužno nameće misao da se ne može sav teret negativnih posljedica izazvanih nesrećama na radu "svaliti" na radne organizacije ako za to ne postoje njihova krivnja. Argumentu da su radne organizacije finansijski moćne te da one gotovo i ne osjećaju štetu koju moraju naknaditi radniku, treba prići s druge strane i utvrditi da li se mogu naći bolja rješenja u zdravstvenoj i socijalnoj sferi za radnika koji je pretrpio štetu.

Druga stvar koju želimo naglasiti jest nužnost da se unesrećenom pomorcu pruži potpuna naknada. Kako za sada ne vidimo drugog načina naknade štete osim isplate odredene svote novca, neminovne se postavlja pitanje da li su svote koje trenutno dosuduju naši sudovi oštećenicima adekvatne stupnju povreda ili ne. Naše je mišljenje da sudovi presuduju premiske naknade pa tako oštećenici kod kojih je utvrđen relativno visok postotak invaliditeta dobivaju neadekvatni novčani ekvivalent.

Ako podemo od prepostavke da novčana naknada nikad ne predstavlja cijenu bola koju trpi oštećenik koji je protiv svoje volje žrtva aktivnosti koja ga više ili manje čini nesretnim, te remeti njegov psihički integritet odnosno duhovnu ravnotežu, onda dolazimo do zaključka da iznosi koji se dosuduju oštećenicima u praksi ne mogu nadomjestiti i ublažiti neravnotežu koja je u životu žrtva prouzročena psihičkim ili fizičkim bolom. Ako se oštećeniku može omogu-

čiti da novcem pribavi sebi neku prijatnost ili zadovoljstvo, da time potisne bol i muku u drugi plan, onda treba reći da je to u jugoslavenskoj praksi svedeno na minimum. Naravno, ovdje ne plediramo za primjenu rješenja koja postoje u zakonodavstvima nekih zapadnoevropskih zemalja, naročito SAD koja prestavljaju drugu krajnost, ali želimo ukazati na nužnost stanovitog pomaka pri određivanju naknade u našim uvjetima koji su u ovom trenutku bremeniti padom životnog standarda i visokom inflacijom.

Na kraju, nadamo se da će ovaj članak potaći da se i drugi zainteresirani jave sa svojim mišljenjima koja bi u ovom trenutku bila u svakom slučaju zanimljiva i korisna i u teoretskom i praktičnom smislu.

SUMMARY

LIABILITY OF THE SHIOPWNER FOR DEATH AND PHYSICAL INJURY OF CREWMEMBERS IN YUGOSLAV LAW

The author analyses Yugoslav legal provisions contained in the Law on Maritime and Inland Navigation, The Law on Associated Labour, The Law on Civil Obligations, etc., and Court practice dealing with the shipowner's liability for death and physical injury of crewmembers. He emphasises the fact that legal provisions dealing with the principles of shipowner's liability for such claims and contained in the Yugoslav Law on Maritime and Inland Navigation are less favorable for the injured party i.e. the crewmembers or their heirs than the provisions dealing with the principles of companies' liabilities for death or physical injury of employees contained in Yugoslav labour law.

Further, the author analyses some frequent problems connected to the determination of the amount of indemnity for material and non-material damages, i.e. fear, disfiguration, etc.

Finally, the author advocates a change in the Yugoslav Law on Maritime and Inland Navigation in order to bring the provisions of the said Law concerning the principles of shipowner's liability for death and physical injury of crewmembers in conformity with the relevant provisions of the Law of Civil Obligations and Yugoslav labour law provisions.

